

דף מב

'הזכר – ולא טומטום ואנדרוגינוס' (פרש"י שהוא הפסוק והיה ערכך הזכר). ערכך הזכר (עם הכולל) בגימטריא **ולא טומטום ואנדרוגינוס** (גליונות קהלות יעקב).

אנדרוגינוס – מלשון יונוני: אנדרו – זכר. גינוס – נקבה (עפ"י הערוך 'אנתרופי').
אנדרוגינוס בגימטריא: זכר ונקבה (שמעתי מהגר"י גינזבורג שליט"א).

'... יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה, תלמוד לומר הזכר אם נקבה – ולא טומטום ואנדרוגינוס. ואם תאמר, למה לי קרא למעט מערך איש הלא מסברא אינו מחויב אלא כפי הערך הפחות [והלא מיעוט זה אינו ממשמעות אלא מיתור 'הזכר' כמוש"כ רש"י כאן ובשבת קלו: ובערכין ה:]? ויש לומר, אפילו נקרא אחר כך ונמצא זכר – פטור, כיון שבשעת הערך היה טומטום ממעטו הכתוב מערך זכר (שפת אמת ערכין ד:).

כן כתב שם לעיל ב שאעפ"י שנקרא אח"כ פטור. וכן כתב במנחת חינוך שנג, וכן לענין הגיל שאמרו (לעיל יב:). הערכין כשעת הערך.

ולפי דבריו צריך לומר שלאנדרוגינוס אין צריך קרא למעט מערך זכר, ונקטוהו אגב גררא. אך זה נסתר מסוגיתנו שאמרו סמי מכאן טומטום. ואם תאמר שצריך למעט אנדרוגינוס דהוה אמינא שהוא מקצת זכר ויתחייב – אם כן לפי האמת אין לנו מקור לפטור טומטום שנקרא ונמצא זכר [ובב"ב קכו-קכו הוצרכנו לימודים מיוחדים להלכות שונות בטומטום שנקרא ונמצא זכר. ונראה דלא דמי לדין 'הערכין כשעת הערך' לענין שינוי בגיל].

ואת עיקר השאלה לא הבנתי, שהרי לולא המיעוט הוה אמינא להעריך לחומרא כערך הזכר, וכמפורש ברש"י כאן. ואפילו לדעת הרמב"ם שספק תורה מהתורה לקולא, כתבו אחרונים שבמצוות עשה אין מקיימים המצוה אלא בודאי ולא מספק, והכי נמי מן התורה היה מחויב ליתן עד שיצא בודאות ידי חובתו.

'הנעבד והמוקצה... וטומטום ואנדרוגינוס – כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה. רבי אליעזר אומר: טומטום ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה, שהיה ר"א אומר: כל מקום שנאמר זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם...' סברת תנא קמא היא שעצם הספק שישנו בטומטום הוא הפוסלו ולא משום שאינו בכלל 'זכר', הלכך גם קרבנות שכשרים בהם זכרים ונקבות – הטומטום פסול, הגם שהוא בעצם או זכר או נקבה, לפי שהוא ספק וזהו שם פסולו.

(רש"י כתב בטעמו של ת"ק לפי שבריה בפני עצמה הוא. ובחודשי בית מאיר תמה, וכי משום כך אינו בגדר 'תור ובן יונה' ע"ש. ואכן בכסף משנה (איסור"מ ג,ג) פרש שאינם תורים ובני יונה אלא מין אחר. וצ"ב).

ולפי זה יש לומר שמה שאמרו בגמרא **'סמי מכאן טומטום'**, זהו רק לדעת ר' אליעזר שהספק אינו מהוה פסול, אבל לחכמים אין צורך למחוק טומטום מן הברייתות. ובזה יש לישב פסקי הרמב"ם, שאף על פי שפסק כרב חסדא לחלק בין אנדרוגינוס לטומטום, אעפ"כ הביא הברייתות כלשונו, לפי שהטומטום, הגם שהוא ספק נתמעט משום עצם הספק שאינו 'זכר ודאי' ולא 'נקבה ודאי' (עפ"י 'חודשי הגר"ח על הש"ס').

עוד בבאור דברי הרמב"ם – ע' אור שמח איסור"מ ג,ג; חודשי הנצי"ב להלן נו.

סיכומי שיטות וחילוקי דיני אנדרוגינוס – ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד ת; חודשים ובאורים בסוף המסכת. ובתוך הדברים כתב שם: 'ואף שנתחדשו היום בירורים נוספים בהבדלת זכר ונקבה, מ"מ אין בהם כדי לשנות דין אנדרוגינוס. ויש להזהיר הרופאים שלא ינסו לשנות מזכר לנקבה, דמלבד איסור סירוס שבדבר, הרי אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא'.

רבי אלעזר אומר: הטריפה והכלאים... לא קדושין ולא מקדישין. ואמר שמואל: לא קדושים בתמורה ולא מקדישין לעשות תמורה. משמע מכאן שהטרפה אינה ראויה לקרבן מן התורה, שאם אינה פסולה אלא מדרבנן היאך הקילו חז"ל כל כך שלא יעשה תמורה אחר שמן התורה הוא קרבן כשר. וקשה מכאן על דברי הכסף-משנה (איסורי מזבח ב,י) שצידד בדעת הרמב"ם שהטרפה פסולה מדרבנן, והדרשות שהובאו בגמרא – אסמכתא בעלמא הן. 'וצריך עיון' (עפ"י חרושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו,מד. וכן תמה על הכס"מ מסוגיא אחרת, בשער המלך הל' שחיטה יא,א).

(ע"ב) 'לימא הוא דאמר כרבנן בתראי? הכי נמי קאמר...'. אף על פי שר' אלעזר (אילעאי) הורה במטיל מים במקום נקבות, ואילו רבנן בתראי פוטרם כל טומטום – יש לומר שגם ר"א לפי האמת אינו מחלק בדבר אלא כל טומטום הריהו בריה בפני עצמה ונתמעט מקדושת בכור, כנקבה, אלא שהורה על מעשה מסוים שבא לפניו (צאן קדשים).

'אפילו תימא רבנן, הואיל ואישתני אישתני... לא, דכולי עלמא אמרינן הואיל ואישתני אישתני'. מסקנת הסוגיא שבהמת טומטום המטלת מים במקום זכרות – ודאי זכר הוא. ובמקום נקבות – ספק. כן כתבו הרמב"ן והרא"ש. ואולם הרמב"ם (בכורות ב,ה) כתב שהטומטום בכל אופן הוא ספק (וע' בספר ליקוטי הלכות 'עין משפט' ק בהסבר שיטתו). וממילא משמע שלהרמב"ן והרא"ש אנו נוקטים להלכה סברת 'הואיל ואשתני אישתני' (ואכן כן פסק הרא"ש ביבמות, שהטומטום הוא ספק סריס חמה). ואולם מדברי הרמב"ם נראה שאין הלכה כן, ודלא כסוגינתו. (ע' בכל זה בתבואות שור כט; ישועות יעקב קעב; מנחת חינוך רפ,טו; שו"ת פרי יצחק ח"א לב (דף נט), מו; שו"ת אחיעזר ח"א לה,ב).

*

מלאכי הנביא מגנה את הקרבת העוור הפסח והחולה, וקורא לה חילול שם ה' והמזבח. הוא מוכיח את הכהנים שתורתם הביאה לידי אותו חילול השם: ואתם מחללים אתו באמרכם שלחן ה' מגאל הוא וניבו נבזה אכלו (מלאכי א,יב). וזו תוכחתו: בעיני הכהנים, אין מקדש ה' עליון על כל; אין הוא זכאי לקבל את הטוב והרענן, את כל כוח החיים שבאדם; כי הם הורידוהו לדרגת בית חולים ובית נכים; כל עצמו לא הוקם אלא לאלה שספינת חייהם נטרפה עליהם; הוא מקלט לעלובי החיים, שלא מצאו להם מקום אחר; כי רק פסולת שאין בה עוד צורך בשום מקום טובא אל בית ה'; כביכול, יגיעו לשם רק קצוצי איברים, המלקטים תחת שולחן האנושות. וכך גוער הנביא: הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך! הרי זו אותה גערה שהושע מטיח כנגד הכמרים הישראליים: כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו (הושע י,ה): שעה שהעם שרוי באבל על עצמו, כמריו יגילו על כך. הם ומקדשיהם מצפים לכאב ולאסון של 'המאמינים'. כי לא שמחים ושלמים יעלו אל היכליהם; אלא עוור וחוגר, חולה וחלוש יעלו לרגל אל מזבחותם. דתם תנחם סובלים ומקופחים – אך לא תשלוט בחיים הרעננים המפכים תוך שמחת עשייה. לא כן מזבח ה', ישראל יקרא בו בשם א-ל-עולם. כי המקדש דורש את כל חיי האדם – ללא סייג וללא שיעור; כתמורה הוא מעניק חיים הראויים לשם חיים – שגם המוות והכאב מאבדים במ את משמעותם. לפיכך כדרך שרק כהנים בלא מום יקרבו אל המזבח, כן – ובהיקף רחב עוד יותר –

חייבים הקרבנות להיות תמימים בלא מום; שכן בעצם הקרבנות מתקדם האדם ומתקרב לשכינת א-ל (מתוך פירוש התורה לרש"ר הירש ז"ל ויקרא א.ג).

*

'הנה אמרו (שבת יד) שגזרו על הספר לטמא את הידים כי היו משימים הספרים עם התרומה והיו עכברים אוכלים הספרים, לכך גזרו. ואף על פי שאין תרומה ואין טומאה נוהגת בזמן הזה, כיון שגזרו שיטמאו את התרומה כדי שלא יבא לידי זה שישימו הספרים עם המאכלים, שלא יאכלו העכברים את הספרים, אף בזמן הזה לא ישים אדם ספרים אצל אוכלים, כדי שלא יאכלו עכברים הספרים, וכתוב לא תעשון כן לה' אלקיכם – שלא יגרום אדם שימחק השם; – דוגמת כל מום לא יהיה בו – שלא יגרום שיהיה בו מום בקדשים, כך לא יגרום שתמחק הכתיבה שהיא קודש והשם קודש. פעם אחת הוציאו צדיק מקברו והכוהו. בא לאחד בחלום, אמר לו: לפי כשהייתי רואה הספרים נמחקים לא הייתי קושרם בטבלאות לכך הוציאוני והכוני' (מתוך ספר חסידים תקי-יא).

*

רמז 'מום רע'

רמז קדמון מכתובה אשכנזית, המובאת בפירוש רבנו אפרים על התורה: **לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקחת עמים – נוטריקון: לא יש מום רע' כישו, כלומר, אין מום רע' יותר מאותו האיש.** נפלא הדבר שמשפט שלם זה מופיע בפסוק המדבר על מלך המשיח ('שילה' כתרגום אונקלוס ופרש"י), ורומז שיקומו משיחי שקר עד שיבוא המשיח האמתי, ואין משיח שקר כמו יש"ו. והנה המקום היחיד בתנ"ך שמופיע בו הביטוי **מום רע** הוא בספר דברים (טו.כא), ושם כתוב: וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. – ראשי תבות: 'כמר'. [ישנן רק שלש הופעות של 'כמר' בראשי תבות בתורה]. מעתה, 'מום רע' המרומז בפסוק הנ"ל שבברכת יעקב, רומז לכומר הגדול לעבודה זרה, לאותו האיש. [תיבת 'כומר' במשמעות זו מופיעה בתנ"ך, כגון בספק מלכים (-ב כגה) והשבית את הכמרים] (מתוך ספר 'נפלאות מתורתך' לרמ"נ ארן שליט"א).

דף מג; פרק שביעי – 'מומין אלו'

(ע"ב) **'איכא בינייהו עשה'**. יש אומרים שהרמב"ם לא גרס זאת בגמרא ולדעתו אכן לוקין גם בשאינו שוה בורעו של אהרן, אלא שאינו מחלל עבודה (עפ"י הל' ביאת מקדש ו.ו. וכ"כ בספר החינוך (ערה). המשל"מ תמה מסוגיתנו, אך כאמור כתבו המפרשים שהרמב"ם היתה לו גרסה אחרת בגמרא – ע' תוי"ט; מהרש"א; יד דוד; חזו"א כו.ג).

על אלו אין שוחטים לא במקדש ולא במדינה (ואין בדבר איסור 'שחוט' חוץ', שהרי אינם ראויים לפתח אהל מועד, אלא שאסור לשחוט משום הפסד קדשים, שהרי אפשר שיוממו ויהיו ראויים לפדיון / לשחיטה. עפ"י חו"א כג,ו); –

חורור ומים שאינם קבועים;

חוטין פנימיים שנפגמו ולא נעקרו;

בעל גרב. ודוקא בזה שלח מבפנים, אבל יבש מבפנים בין אם יבש מבחוץ בין אם לח מבחוץ – הרי זה מום קבוע ושוחטים עליו, והוא הגרב שבכתוב;

בעל יבלת – כשאין בה עצם והיא בלבן שבעין, אבל בשאר מקומות בגוף אינה כלום. [ואם יש בה עצם, בכל מקום הריהי מום גמור לשחוט עליו ככתוב בתורה. וכן יבלת ללא עצם הנמצאת בשחור שבעין, לפרש"י (לעיל מ) שוחטים עליה (ולפי"ז יש לגרוס ברש"י כאן: ואי ת בה שער)].

כמובא לעיל, לפי גרסת התוס' אין יבלת פוסלת בעין אלא בשחור, ועליה אמרו שכשאין בה

שער אין שוחטים לא במקדש ולא במדינה, אבל בלבן – דינה כיבלת בשאר הגוף (כן נראה).

ולהרמב"ם (איסור"מ ב,ב) נראה שיבלת בלבן עם שער – שוחטים עליה במדינה. וכאן מדובר

כשאין בה שער הלכך אין שוחטים אעפ"י שפסולה להקרבה.

בעל חזוית. ואין בכלל זה חזוית המצרית שהיא מום קבוע ושוחטים עליה את הבכור במדינה, והיא ילפת

האמורה בתורה, שמלפפת והולכת עד יום המיתה;

זקן, חולה ומזוהם – אינם בעלי מום, אך נתמעטו מהקרבה לגבוה (מן הצאן; מן הכבשים; מן העזים).

א. הזקן פסול להקרבה אף בדיעבד (כן הוכיחו המשל"מ ושער המלך איסורי מזבח ב,ו. וע' טו"א ר"ה י; יד

דוד זבחים נט).

ב. שיעור זקנה הפוסלת, כתב בספר משנה למלך איסור"מ ב; פרה א) בדעת הרמב"ם – שתש כחו

מחמת זקנה. (וכן כתב ריעב"ץ בזבחים נט שהכל תלוי בכחש בשר ותשות כח ולא בגיל – שהרי אין מתירים

לשחוט את הבכור משום זיקנה). והתוס' (ביומא סה:) כתבו שמהתורה פר שהוא יותר מבן שלש פסול

לקרבן (ורבנו גרשום כאן כתב 'זקן הרבה');

שנעבדה בו עבירה, ושהמית אדם – על פי עד אחד או עפ"י הבעלים, (שאינו בסקילה ומותר בהנאה),

גם אלו נתמעטו מהקרבה (מן הבהמה; מן הבקר; מן הצאן; ומן הצאן);

טומטום ואנדרוגינוס; לתנא קמא אין נשחטים אינם נשחטים לא במקדש ולא במדינה, משום ספק זכר

ספק נקבה. ולדברי רבי ישמעאל אין נשחט במקדש משום מום, אבל נשחט במדינה. וחכמים אומרים:

אינו קדוש בקדושת בכור.

נקב באוזן פחות מכשיעור (כדלעיל לז: והרמב"ם השמיט).

שוטה בבהמה – כשר. רשב"ג אומר: אינו מן המובחר (משנה מה:).

כל אלו, כשם שאין שוחטים עליהם את הבכור, כך בשאר המוקדשין אין פודין על פסולים

אלו (כ"מ מדברי המשנה, כמוש"כ בחזו"א פרה ג,ז וביו"ד ג,ד).

פגמים בקרנים ובטלפים – ע' להלן מד.

דפים מא – מב

סג. טומטום ואנדרוגינוס – מה דינם לענין קדושת בכור ושאר קרבנות?

אנדרוגינוס; לדברי תנא קמא, הרי הוא ספק זכר ספק נקבה וחלה עליו קדושת בכור מספק. השינויים בגופו אינם מהווים 'מום', שאין 'חרוץ' בבשר אלא בעצם (אם משום הקש ל'שבור' (אביי), אם משום שכתבה תורה גרב – מכלל שאין חריץ פוסל בבשר. רבא).

בשאר קרבנות, אמנם משמע בגמרא שאין למעטו מ'אם זכר' דלא אתי קרא למעוטי ספקא, אך בשלמים הבאים זכר ונקבה י"ל שנתמעט מהקרבה מ'אם זכר אם נקבה'. וכן פסק הרמב"ם (איסור"מ ג,ג. עפ"י הערת הרי"ד ויזר שליט"א. [ולכאורה נראה שתלוי הדבר במחלוקת ת"ק ור"ש בברייתא להלן נז. אם נתמעטו טומטום ואנדרוגינוס בקדשים מ'אם זכר אם נקבה'. אך לפי"ז צ"ע בפסקי הרמב"ם שמתד פסק לפסלם מהקרבה כאמור כר"ש, ומאידך משמע מדבריו (בכורות ו,יד) שטו"א נכנסים לדיר להתעשר]. ולענין חלות קדושה עליו – ע' בתמורה יז.

לדברי רבי ישמעאל, האנדרוגינוס הוא בעל-מום, ובארו בגמרא משום חרוץ. ונסתפקו האם הוא זכר ודאי לדעתו (וכן דעת כמה תנאים במק"א. ע' יבמות פא-פב שבת קלד:), ואם כן קדוש בקדושת בכור בודאי, ולוקין על גזיתו ועבודה בו, וניתן לכהן, או שמא סובר שהוא ספק זכר ספק נקבה. לרבנן בתראי – האנדרוגינוס אינו בכור כלל מפני מיעוט הכתוב (מזכר, או מיתור זכר והזכרים) ומותר בגזיה ועבודה. וכן בשאר קרבנות – אינו בר הקרבה כל עיקר. וממועט מחלות קדושה ומותר בגזיה ועבודה (לרש"י. וצ"ע אם מותר גם מדרבנן), ואינו עושה תמורה (עפ"י תוס').

להלכה נחלקו הראשונים; הרמב"ם (בכורות ב,ה) פסק שאין בו קדושת בכור כלל, ונגזז ונעבד. ואילו הרי"ה והרא"ש (וכ"ה ביו"ד שטו,ג) פסקו כתנא קמא שספק הוא [ואינו בעל מום] וימתיך עד שיפול בו מום ויאיכל במומו לבעליו. [וכן דעת רוב הפוסקים באנדרוגינוס אדם, שספק זכר ספק נקבה הוא. ואולם דעת כמה פוסקים שהוא זכר ודאי (ע' יו"ד רסה ואה"ע מד,ה). ויש מי שנקט שחציו זכר וחציו נקבה (עפ"י ראב"ד שופר ב,ב)].

טומטום; לדעת רבי יוחנן (ואפשר גם לדעת רב. וכן נראה מהסוגיא להלן נז. עפ"י תוס' כאן ד"ה ואתי ולהלן נז. ד"ה זכר), כמחלוקת תנא קמא ורבנן בתראי באנדרוגינוס, כך מחלוקת בטומטום; לתנא קמא הוא ספק זכר ספק נקבה, ולרבנן בתראי הוא בריה בפני עצמה (אפילו נמצא זכר. תוס') שנתמעט מקדושת בכור מכל וכל.

לפרש"י, אף רבי ישמעאל מודה כאן לת"ק מפני שאינו בעל מום שהרי אין בו חריץ. ואולם רבנו גרשום כתב שר' ישמעאל קאי גם על טומטום. וכן י"א בדעת הרמב"ם, שטומטום נחשב ג"כ בעל מום (ע' לח"מ איסור"מ ג,ג בכורות ב,ה אישות ד,יא ומרכה"מ; צאן קדשים וחדושי הגרי"ז. וי"א שהוא כמות עובר שהרי דרכו להיקרע. ע' טור יו"ד שטו ובלבוש ו"ך).

לדברי רב חסדא, בטומטום מודים רבנן בתראי שאינו בריה בפ"ע אלא או זכר או נקבה. וחילוק יש בדבר; אם מטיל מים ממקום זכרות – ודאי זכר הוא. ואם במקום נקבות – נחלקו תנאים האם הוא נקבה ודאי (רבי שמעון בן יהודה משום ר"ש), או יש לחוש שמא זכר הוא, והואיל ונשתנה בדבר אחד חוששים שנשתנה גם בכך שנהפכה זכרותו לנקבותו (וכך סוברים תנאי משנתנו).

כתבו אחרונים שלהלכה מחלוקת הראשונים היא, האם אומרים 'הואיל ואשתני אשתני' אם לא, והרמב"ם פסק שאין אומרים סברא זו, דלא כסוגיתנו.

הורה ר' אילעי, וכן אמר ריש לקיש: טומטום בבהמה [לאפוקי אדם שזכרותו ונקבותו במקום אחד], אם מטיל מים במקום זכרות – זכר. במקום נקבות – נקבה, ואינה קדושה בבכור כלל. רבי יוחנן ורבי אושעיא נחלקו על הוראה זו, וסוברים שהמטיל מים במקום נקבות – ספק הוא.

א. התוס' פרשו שר' אילעאי הורה כרבי שמעון. ואולם רש"י מפרש שר' אילעי סובר כן גם בדעת ת"ק דמתניתין שהוא זכר ודאי ואעפ"כ אינו נשחט במקדש כי נראה כבע"מ, הלכך נתמעט מהקרבה.

ב. מסקנת הסוגיא כפי שכתבו הרמב"ן והרא"ש, שבהמת טומטום המטלת מים במקום זכרות – ודאי זכר הוא. במקום נקבות – ספק. ואולם הרמב"ם (בכורות ב,ה) כתב שבכל אופן ספק הוא. (וע' יד דוד; ליקוטי הלכות – עין משפט ק). ע"ע ב"ב קמ.

בקרבת העוף (שלא נאמר בו 'תמים זכר'); לסתם משנה – אינו כשר להקרבה משום מיעוט מן הכתוב. הלכך אם נמלק – הריהו כנבלה ומטמא בבית הבליעה כשאר נבלת עוף. ולדברי רבי אליעזר – כשר להקרבה (תוס') כיון שלא נאמר בו 'זכר' ו'נקבה'.

כאמור, לרב חסדא לא נתמעט אלא אנדרוגינוס אבל טומטום ספק זכר ספק נקבה הלכך כשר אף לת"ק. הרמב"ם פסק (איסור"מ ג,ג פסוה"מ ז,ד) לפסול, בין בטומטום בין באנדרוגינוס. יש שצדדו לומר שאף לרבי אליעזר אסורים להקריבם מדרבנן (עתוס' יבמות פג:).

פרק שביעי; דף מג

סד. א. אלו סוגי מומים ופגמים פוסלים באדם לשרת במקדש? מה דינו של מום עובר?

ב. אלו הם מומי האדם בתבנית הראש, הצואר והגב?

א. שלשה סוגי מומים ישנם באדם; מומים גמורים, הם אותם הפוסלים בבהמה, ויש מהם שאינם שייכים בבהמה כגון בגבות העינים כדלהלן. אם עבד בהם – לוקה ומחלל עבודה (לא יקרב... לא יגש כי מום בו. ולא יחלל... ולמדנו גרב גרב וילפת ילפת בבהמה ובאדם, ליתן את של זה ושל זה בזה). אפילו עבד בשוגג, כגון שלא נודע לו שהוא בעל מום – עבודתו פסולה (תרומות ה,א; רמב"ם ביא"מ ו,ו).

וישנם פגמים קלים מהם שאינם פוסלים בבהמה ופוסלים באדם משום 'אינו שוה בזרעו של אהרן' (כל איש... מזרע אהרן הכהן). והעובד בהם – לא חילל.

לפי גרסתנו בגמרא (וכ"ג רש"י ורבנו גרשום), העובד בפגמים אלו עבר ב'עשה' (מזרע אהרן – יקרב, הא אינו שוה בזרעו – לא יקרב, ולא הבא מכלל עשה – עשה), הלכך אינו לוקה. ואילו הרמב"ם (ביא"מ ו,ו ובפיה"מ) כתב שלוקה אלא שאינו מחלל עבודה.

ויש דברים שפסולם חכמים (רמב"ם ביא"מ ה,יז) משום מראית העין מפני שמאוסים, וכדלהלן.

יש שכתבו שמדברי הרמב"ם משמע לכאורה שגם מאותם המנויים בפרשה בפירוש, יש מהם שאינם מחללים עבודה, כגון גבן וחרום (ע' בלקוטי הלכות עין משפט את פ ועוד). ואולם בחזו"א (כ,ד) כתב שאין זו כוונת הרמב"ם, שהגבן וחרום המפורשים – מחללים עבודה ודאי. וכן כתב בספר חדושים ובאורים (ה,כ), ונתן כלל בדבר: כל שינוי המתיחס לאדם בכללותו, כלומר אדם זה משונה, כגון הכושי והנגס והכילון והלפתן – אינו נחשב מום אלא כאדם משונה, ולא נפסל אלא משום שאינו שוה בזרעו של אהרן. וכל שהפגם מתיחס לאבר מסוים, הרי האדם 'בעל מום', חוטמו שקוע או שעניו למעלה וכדו'.